

Göran Schildts många liv

Vem var Göran Schildt? Seglare, reseskildrare, essäist, konsthistoriker, debattör, biograf, fotograf – det är några av de benämningar som man kunde ge GS. Manschauvinist, sexist – och varför inte ”kulturman” – är några andra som klistrats på honom, närmast i en sentida, feministiskt inspirerad debatt. Att de värdeladdade bedömningarna av en aktiv kulturperson varierar är självklart: varje offentlighet kännetecknas av sådana, från det rent privata tyckandet till mer kollektiva, ideologiskt genererade, ställningstaganden. Det som är intressant i Göran Schildts fall är i alla fall att han också som person uppvisade många ganska väsensskilda sidor, ett slags multipel personlighet. Detta är någonting som GS aktivt framfört och diskuterat i sina mångtaliga skrifter, och som biografen Henrik Knif också tar fasta på, i sin nyutkomna bok *Göran Schildt – Två liv*.

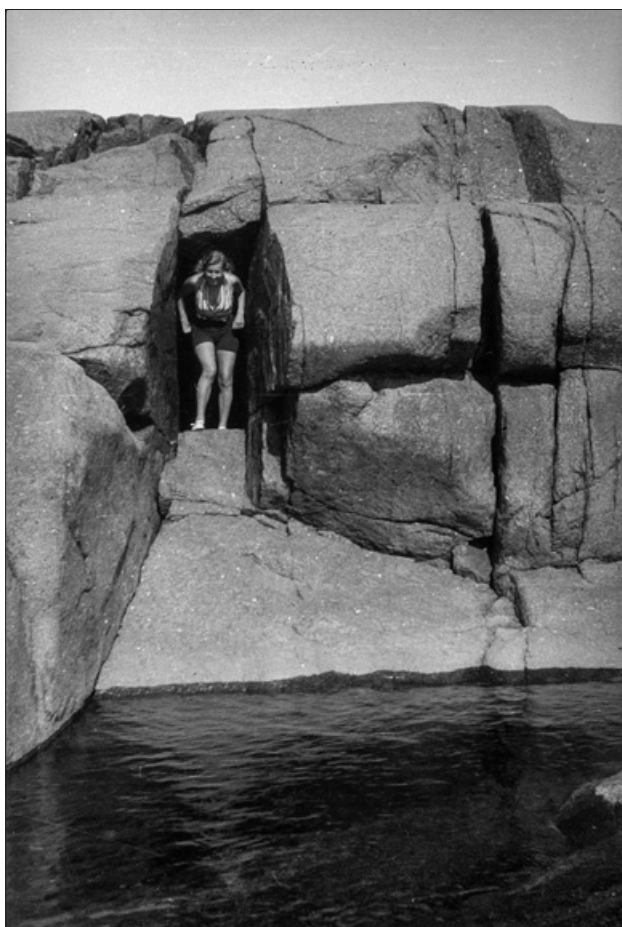
Henrik Knifs bok, på över 400 sidor, är till sin karaktär en sammanställning av texter av och om Göran Schildt, till stor del publicerade, men också brev och motsvarande. Detta är i GS fall ett sällsynt adekvat biografiskt förfarande eftersom han livet igenom var en skrivande person och på sätt och vis också ”skrev sitt liv”, liksom ungdomsidolen Goethe skrev sitt Italien i sin *Italienische Reise*. Inte desto mindre innehåller det också en speciell spänning och paradox eftersom Göran Schildt samtidigt var synnerligen aktiv, resenär och kanske till och med äventyrare. Någon motsättning fanns det dock inte mellan de här ”två liv” hos den biograferade: Schildt skriver upprepade gånger att hans berömda seglatser på Medelhavet med ketchen Daphne blev riktigt verkliga först när han i sin skrivkammare redogjorde för dem.

Ett huvudstråk i boken är de intellektuella projekt som formade och blev Göran Schildts liv. Huvudvikten ligger genom ett medvetet val på de formativa och expansiva åren, medan den mognare Schildt bara glimtvis framträder. En Schildt-kännare kan gott förstå den här avgränsningen eftersom GS var mycket produktiv, hade ganska disparata strängar på sin lyra, och också på det personliga planet levde något som kunde kallas två liv. Ett rastlöst sådant, under de äventyrliga åren med Daphne och första hustrun Mona, och ett stadgat och moget med andra hustrun Christine.

Ett genomgående bakgrundsprojekt hos Göran Schildt var den klassiska antiken, i ungdomen idealiserad tillsammans med bland annat nära vännen Georg Henrik von Wright. Utan denna vurm kan seglatserna på Medelhavet inte förstås; ja, de skulle inte ha blivit av. Som i de flesta fall, kan man väl nästan säga, förändrades också GS förhållande till antiken, Medelhavet och Grekland under livets gång och i och med de mångfasetterade konkreta erfarenheter han gjorde under sina seglatser och andra resor. När han under senare delen av sitt liv var bosatt på Leros i den grekiska arkipelagen, nära Turkiet, var han i mångt och mycket en desillusionerad man, omgiven av ett problematiskt ”bysantinskt” samhälle snarare än ett rike med arv från antiken.

Bland Göran Schildts mera konkreta projekt finns ”umgänget” med den franske författaren och filosofen André Gide. GS skrev på 1940-talet boken *Gide och människan*, han översatte flera av fransmannens verk till svenska, liksom han som fransksinnad förstas träffade honom, och han bidrog enligt nyktra bedömare till att Gide år 1947 fick Nobelpriset i litteratur – i stor utsträckning genom att han i rätt tid uppmärksammade författaren. Göran Schildts intresse för Gide hade framför allt att göra med den senares intresse för jaget och personligheten; liksom GS både idémässigt hävdade och genom sitt liv demonstrerade, fann Gide det fel att tro på och söka ett fast och entydigt jag; jaget är i stället en dynamisk storhet som formar sig enligt skiftande livsomständigheter och utmaningar, och som *bör* göra detta om människan vill leva fullt ut.

Ett annat stort projekt var Paul Cézanne. Göran Schildt hade i sin ungdom planer på en akademisk karriär – kanske mest därför att det var referensen bland de jämnåriga han umgicks med – och ämnet för hans doktorsavhandling blev den franske målaren och hans konst. Ett centralt argument i avhandlingen (som egentligen utgick från en rätt populärt hållen bok i ämnet) var förkastandet av det så kallade centralperspektivet. I ett längre perspektiv kom dock Schildt, som under sitt liv framför allt kom att betraktas som konsthistoriker, att framstå som en motståndare till det estetiska betraktelsesättet inom konstsyn och konstkritik. Konsten skulle, framom att vara vacker, ha en funktion här och nu, för individen, gruppen och samhället, förefaller Göran Schildt att mena. Det är inte långsökt att här dra paralleller till sentida poststruk-

turella och socialkonstruktivistiska synsätt på konst, kultur, samhälle och individ, något som förövrigt är fallet också med tanken på en dynamisk personlighet som *lever sin tillvaro* dagligen, utan att förfalla till illusioner om självet eller ett distanserat iakttagande. Terminologin har ändrats – tänk på det decentrerade subjektet kontra jaget och personligheten – men kärnfrågorna förblir ofta överraskande oförändrade.

Att skriva en biografi innebär, förutom att teckna den biografierades liv i termer av livsgärning, att beskriva de betydelsefulla relationerna. Det vill säga att vid sidan av huvudpersonen också ge mer flyktiga porträtt av vänner, släktingar, familj – och ovänner. I Göran Schildts fall kan man lugnt säga att man har att göra med parnassen, i Svenskfinland men också i stor utsträckning i Sverige där GS huvudsakligen var bosatt under flera decennier. En särställning intar en handfull personer: Vivica Bandler, Georg Henrik von Wright, filosofen Mario Vieira de Mello, seglarkamraten Roberto Sambonet, hustrurna Mona Morales-Schildt och Christine Schildt. Viktiga är dock också

Central gestalt i ett mönster. Göran Schildts första hustru Mona Morales delade de äventyr som lade grunden till hans litterära berömmelse men i efterhand har hon getts ett ganska litet utrymme, så också i Henrik Knifs biografi. Kanske det vore dags att rikta blickarna mot henne; i hennes kombination av hängiven musa och självständig konstnär, men också för att bringa mer klarhet i den unge Göran Schildts lite komplicerade liv. Här i ett klippsprång i Lovisa skärgård i början av 1940-talet.

Foto Göran Schildt/Svenska litteratursällskapet i Finland, SLSA 1150.

de livslånga vännerna Benedict och Jutta Zilliacus och – framför allt senare i livet – Alvar Aalto. Som ett lite problematiskt kapitel framstår kanske de mångtaliga kvinnorna som Göran Schildt hade olika typer av ”förhållanden” med under sitt första äktenskap med Mona Morales. Göran själv var frispråkig i sina böcker, men för en omvärld som omhuldar monogami är detta inte lätt att hantera. Så uppenbarligen inte heller för biografen Henrik Knif, som gjort levnadsteckningen i nära samarbete med förvaltarna av författarens arv, Christine och Göran Schildts stiftelse.

Några ord om de enskilda personerna och deras betydelse kan vara på sin plats. Vivica Bandler, teaterarbetare, kom in i Göran Schildts liv tidigt, i och med att han efter fadern Runar Schildts självmord delvis togs om hand av familjen von Freneckell, där Vivica var dotter. Vica, som hon kallas i en del privat GS-material, blev för Göran ”nästansyster” och de kom att dela mycket under uppväxten, ungdomen och i stor utsträckning livet igenom. I och med kontakten till Bandler och några andra prominenta personer kom Göran Schildt också att leva tätt intill en sexualkultur som har många likheter med dagens, det vill säga heterosexuell orientering är ingenting självklart och alternativa inriktningar påverkar knappast övriga personliga relationer. Georg Henrik von Wright, den blivande filosofiprofessorn, nämndes redan som medinspiratör till de Medelhavsresor som sist och slutligen blev Göran Schildts liv. De möttes i ungdomsåren, och kom sedan att relatera till varandra livet ut, i den mån karriärer och bosättning på olika håll tillät. Intressant nog kommer den brasilianske filosofen Mario de Mello in i bilden just här; han blev bekant med GS då en av dennes gamla ungdomsförtjusningar presenterade honom som sin sambo (de Mello verka-

de som attaché i Helsingfors) och introducerad också för von Wright bekantgjorde de Mello dem båda med Werner Jaeger's *Paideia*, ett monumentalt fönster till den antika kulturen. Roberto Sambonet, å sin sida, var en italiensk konstnär som Schildt tidigt kom i kontakt med, och som i sitt intresse för Alvar Aalto slutligen blev den "förmedlare" som fick den framtida levnadstecknaren att på allvar börja intressera sig för sin kommande vän och biograferade arkitekt. Framför allt är dock Sambonet känd som medseglare på Daphne under flera decennier.

Rikssvenska Mona Morales-Schildt, GS första hustru, hade en världsvan och kulturell bakgrund. Hon var dotter till musikprofessorn Olallo Morales och sångerskan Clary Morales, och hade själv påbyggt sin konstfackutbildning med studier i Paris. Konstnärligt var hon till en början inriktad på keramik och hon träffade Göran Schildt första gången i och med en kort anställning på Arabia före andra världskriget. Senare övergick hon till glas och är mest känd för sina vaser och andra föremål, tillverkade på Kosta glasbruk i Småland. Christine Schildt, å sin sida, har rötter i västra Nyland och var till en början en gift mans unga förälskelse. Den visade sig dock robust och enligt GS själv bidrog den starkt till att han kunde börja lugna ner sig och leva ett liv där arbete, privatliv och umgänge var i balans.

Persongalleriet ovan kunde behandlas ad infinitum. Personligen tycker jag dock att det är intressant att man också här kan finna fog för tesen om två liv: Schildt själv framställer sig ofta i sina skrifter som en enstöring som behöver ro för att kunna arbeta, och som bevisligen ibland reste mellan Sverige och Finland i jakt på den fungerande arbetsmiljön. Samtidigt passerar ett otal kända personer revy i hans skrifter och liv, och han är uppenbart triggad av konversationer, liksom han beskrivs som självsäker och framåt i sociala sammanhang. Passar byggstenarna in i myten, eller i människan Schildts liv, eller i båda?

Henrik Knifs biografi fungerar i huvudsak bra, utgående från de utgångspunkter som beskrivits ovan.¹ Stundtals är framställningen riktigt levande och med-

ryckande, som då det gäller förhållandet till Alvar Aalto, men bitvis tar den sig fram med en viss möda. Just Schildts förhållande till Alvar Aalto är dock en punkt i boken som, trots att det textstycket är levande, kunde diskuteras. Vänskapen med Aalto poängteras oupphörligen av Schildt själv i de böcker han skrev under senare delen av sitt liv, ja, han utnämns direkt till en fadersgestalt i det livslånga sökandet efter en sådan som uppenbart präglade GS liv. Arbetet med Aalto-biografen var också ett mastodontverk som Knif själv menar kommer att överleva det mesta motsvarande av akademiska konst- och arkitekturhistoriker (alltså sådana som är anknutna till universitetsinstitutioner). Visserligen tillhörde Aalto den mogna Schildts livssfär, som på sätt och vis från början är förflyttad till marginalen i Knifs biografi, men är inte det här en uppenbar brist som mer eller mindre kräver en fortsättning på biografen?

En annan sak som lite stör mig är att första hustrun Mona Morales-Schildt, trots att hon delade en stor del av hans aktivaste liv, förblir lite av en skuggperson som nätt och jämt konkurrerar om utrymme med Göran Schildts andra signifikanta andra som Georg Henrik von Wright och Vivica Bandler. Den som läst Daphne-böckerna får nog intrycket att Mona M var den starka kvinna utan vars hjälp och stöd Schildt skulle ha haft svårt att förverkliga de äventyrstrippar som han nu gjorde – och vilka på sätt och vis skapade själva personen Göran Schildt, eftersom han knappast kan upplevas och förstås utan sin speciella författarkarriär. Det här efterlysta kvinnoporträttet har också stor signifikans visavi kvinnokarlen och vivören Göran Schildt; i GS egna texter framstår äktenskapet som ett "öppet" sådant, även om han själv använder termen kamratäktenskap, vilket på sätt och vis skapar en vidgad bakgrundsförståelse till GS liv under de aktivaste seglaråren. Problemet är här att beskrivningen inte bekräftas av Mona Morales-Schildt själv; hon är öppen med en del av *sina* relationer i bland annat tidningsintervjuer, men de framställs knappast som romantiska, för att inte tala om erotiska. Hon visar uppenbar förståelse och välvilja visavi Göran, uttryckligen också efter skilsmässan 1964, men hon använder också traditionella uttryck som att "mitt äktenskap knakade i fogarna". Med andra ord: en habil kvinna skulle här behöva en egen biografi, både för att åskådliggöra ett eget liv med imponerande drag,

1 Visserligen kunde en extra korrekturläsning ha gjort läsoplevelsen ännu smidigare och njutbarare, men de små språkliga anomalier och liknande som jag tyckt mig finna är bagateller i det här sammanhanget.

som nu tenderar att splittras i Daphne-gastens och glaskonstnärens, och för att kasta bättre ljus över ett av dessa kulturman-äktenskap som i offentligheten ter sig så problematiska.

En tredje efterlysning är en bättre redogörelse för fotografen Göran Schildt; nu nämns hans aktivitet på det området endast i förbigående, i samband med vissa av de personer som passerar revy i boken, och då också mycket knapphändigt. Samtidigt finns i GS arkiv uppemot 13 000 bilder, plus filmer i olika skick. De flesta av stillbilderna är också tagna med systemkamera i mellanformat (6×6 cm) och erbjuder en kvalitet som vida överstiger den som kinoformatet presterade före den digitala teknikens genombrott. Schildts bildskatt är, så vitt jag förstår, bara delvis utforskad, men redan de utställningar som anordnats i Ekenäs och på andra orter, och publikationer såsom *Göran Schildt som humanistisk fotograf*, har visat att han ingalunda kan ignoreras på det området. Jag kan tänka mig att det i något skede gjordes ett medvetet val att lämna fotograferandet åt sidan, på samma sätt som större delen av den mogne Schildts verksamhet, för att få in det som volymen nu rymmer. Som intresserad av speciellt Schildts fotografi upplever jag dock här en brist då jag läser biografen.

Efter att så här långt i stor utsträckning ha uppehållit mig vid detaljer vill jag som avslutning försöka mig på ett helhetsomdöme. Henrik Knifs bok fungerar bra som en sammanfattning av Göran Schildts viktigaste texter, publicerade och opublicerade, *i ett verk*, och därmed också som en sammanfattning av personen Schildt eftersom han i så hög utsträckning skrev sitt liv. Däremot hittar man inte mycket av en självständig personteckning från biografens sida. Det var kanske inte heller uppdraget, men jag tycker att det är synd eftersom Göran Schildt själv lämnade så många krokar hängande både högt och lågt för en kommande biograf. Jag tänker här på hans livslånga kamp med jaget och personligheten, på hans avfärdande av det estetiserande betraktelsesättet inom konstvärlden, på hans syn på gudar och människor, och på den sammanhängande tragiska civilisationsutveckling, utmynnande i bland annat miljöförstöring, som han som klassicist tolkade i termer av begreppen hybris och nemesis (och där låg han ju nära sin vän Georg Henrik von Wright i dennes senare betraktelser). Jag tänker också på hans ambivalens mellan den ”väster-

ländska” och den ”österländska” människan, mellan kronos och kairos. Det finns med andra ord utrymme för fler Göran Schildt-biografer.

KJELL ANDERSSON

Henrik Knif: *Göran Schildt – Två liv*. Gummerus 2020.